

rik ve biçimin şiirin içerisinde yer alan bir matematiksel denkleme dikkate alınarak şiirin denkleme uygun bir biçimde kurulmuş olmasının tespiti oldukça önemlidir (s. 352).

Anday şiirinin kimi matematiksel denklere dayandığına işaret edilen bu çalışmada, verilerin daha anlaşılır olması için tablolara başvurulur. Şiirlere ait istatistikî bilgilerin verildiği tablo başlıkları şu şekilde listelenir: “Kitaplarına Göre Bent Düzenlerinin Görünümü”, “Tüm Kitaplarında Bentlerin Şiir Kitaplarına Göre Dağılımı”, “Uzun ve Kısa Şiirlerinin Sayısal Dağılımı”, “Kitaplarına Göre Dize Sayılarının Dağılımı”, “Nazım Şekillerinin Kitaplara Göre Dağılımı”. Bunlardan başka, anlamayı kolaylaştıran ve detay bilgileri topluca yansıtan pek çok tablo ve grafik mevcuttur. Bu bakımdan da Durmuş’un çalışması, edebiyat araştırmalarının yalnızca yazılı anlatıma dayandığı geleneksel kanaatten farklılık göstererek benzerlerinden ayrılır.

Anday şiirinin dil ve üslûbuna ayrılan beşinci bölümde şiirlerdeki söz varlığı ile sözcüklerin türlere göre dağılımı ve şiir diline yabancı dillerden girmiş sözcüklerin oranı belirlenir; şiirlerinin bölüm, bent ve dize kuruluşlarında görülen farklılaşmalar gösterilir. Şiirde yapılacak değişim ve çıkarımlara karşı olduğunu söyleyen Anday’ın, aslında bu görüşüne muhalif hareket ettiği, şiirlerinin isimlerindeki ve genelindeki değişmelerin gösterildiği tablolara tanıklanır.

Etkilenmeleri, imge dünyası; sapmalar, aktarmalar, bağdaştırmalar; son olarak da ritim ve ahenk unsurları açısından Anday şiirinin üslûp özellikleri irdelenir. Durmuş, sembolik dil kullanımları ile imge konusunda yaptığı Anday şiirine ilişkin değerlendirmesinden önce bu kavramların tanımlamasını yapıp şiir incelemelerinde önemli bir sorunu gidererek sembol ve imge konusunu ele alır. Anday şiirinde görülen sembol ve imgelerin psikanalitik göndermelerine ve şiirsel serüvenindeki değişmelerine de geniş ölçüde yer verir.

Çalışmanın son bölümü olan “Bibliyografya”da ise yararlanılan kaynaklar, basıldıkları yayınevleri ve tarihleri ile Melih Cevdet’in kitaplaşan eserlerinin bilgileri, ardından da süreli yayınlarda kalan yazıların künyeleri verilir. Anday’ın tüm yazıların künyelerinin verildiği bu bölüm Anday üzerine çalışma yapacak olanlar için büyük öneme sahiptir. Kitabın sonunda da ekler, belgeler ve fotoğraflar yer almaktadır.

Mitat Durmuş’un eseri, Anday’ın şiir evreninin, dahası zihin evreninin anlaşılması için son derece önemli bir eserdir. Anday’ın özellikle şiirinin kuruluşu üzerine yapılan değerlendirmeler ve tespitler oldukça dikkati çekiçi olup yapılacak benzer çalışmalar için ufuk açıcı bir başvuru kaynağı niteliğindedir.

Hüseyin Ayaz*

Modernleşmenin Zihniyet Dünyasında Bir Tanpınar Fetişizmi**

Modernleşmenin Zihniyet Dünyası: Bir Tanpınar Fetişizmi adlı çalışma Kapı Yayınları’ndan çıktı. Çalışmanın sahibi Besim F. Dellaloğlu, 217 sayfalık eser içerisinde Tanpınar

ile ilgili yazılmış olan diğer eserlerin aksine, Tanpınar’ın çokça bilinen ve bahsedilen ama tam anlamıyla açıklanamayan entelektüel zihin yönüne vurgu yapmaktadır.

* Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

** Besim F. Dellaloğlu, *Modernleşmenin Zihniyet Dünyası: Bir Tanpınar Fetişizmi*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012, 217 s.

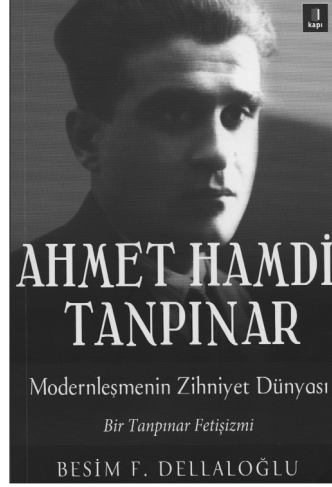
Ahmet Hamdi Tanpınar, Türk edebiyatı ve özellikle yeni edebiyatımız içerisinde son derece önemli bir sanatçımızdır. Edebiyatımızın hemen her dalında kalem oynatan Tanpınar, sanatçılığının yanı sıra aynı zamanda bir düşünür hüviyetindedir.

Romanlarıyla, şiirleriyle, öyküleriyle, denemeleriyle edebiyatımızın sanatsal kısmına; *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı bilimsel çalışmasıyla da edebiyatımızın teorik alanlarına katkıda bulunan Tanpınar, bir döneme damgasını vurmuş bir “estet” tir.

Yurt dışına yapmış olduğu sanatsal gezileri, edebiyat dışında musikî, resim ve heykeltıraş gibi sanatlarla ilgi duyması ve bu sanatlarla teorik olarak ilgilenmesi; son derece yetkin, çağının ve günümüz insanının karmaşasını, buhranlarını, kültürümüze ait meseleleri vs. üst bir perdeden dile getirebilen eserler ortaya koyması; akademik bir kimliğe sahip olup Darülfünun’da dersler vermiş olması Tanpınar’ı sanatçı kimliğinden sıyrarak ayrıca çağının bir tanığı konumuna getirmiştir. Bunlara paralel olarak bir dönem milletvekilliği de yapan Tanpınar; sosyal, sanatsal, siyasal olarak çağının her türlü sorununa yakından tanık olmuş, bu sorunlara kafa yormuş ve bunlardan çıkış yollarını aramış bir terkip kişiliktir. Kısacası Tanpınar, modernleşmenin zihniyet dünyası içerisinde yaşamış olan bir sanatçıdır.

Bu zihniyet dünyası içerisinde yaşamış olup yine bu çağa eserleriyle damga vuran bir aydının hiç kuşkusuz çağa ve olaylara bakışının irdelenmesi gerekmektedir. Besim F. Dellaloğlu, bu çalışmasında işte tam da bunu yapmakta ve yine eserleri ve dolayısıyla fikirleri çerçevesinde Tanpınar’ı irdelemenin yanı sıra, salt Tanpınar’ı ele almayıp onun aydın kişiliğine, çağının tanığı olan karmaşık ve bir o kadar da mükemmeliyetleri barındıran zihnine ışık tutmakta ve bu zihin aracılığıyla Türkiye’yi yorumlamaktadır.

Modernleşmenin Zihniyet Dünyası: Bir Tanpınar Fetişizmi adlı bu eser; “Zihniyet”, “Şahsiyet”, “Fikriyat”, “Cemiyet”, “Nihayet”

olmak üzere toplam beş ana başlıktan müteşekkildir. Eserde giriş mahiyeti taşıyan ve ana bölümlere dâhil olmayan “Niyet” başlıklı kısımda Dellaloğlu, bu çalışmayı ortaya koymasındaki amaçtan bahsetmektedir. Burada yazar, Tanpınar’ın *Beş Şehir* adlı eserini ilk olarak otuzlu yaşlarda okumuş olmasının vermiş olduğu rahatsızlıktan bahseder ve devamında; “Beni utandıran ilk mesele bu kitabı bu kadar geç okumuş olmamdı. İkincisi ise, Huzur’u yirmi yaşında okuduğumda bana ‘muhafazakâr’ gözükmüyordu. O telaşla Huzur’u tekrar okudum. Kitap bana artık muhafazakâr gözükmüyordu. Yirmi yaşındayken bana muhafazakâr gözüken bir kitap otuz beş yaşında artık muhafazakâr gibi görünmüyordu. Sanırım benim için Tanpınar üzerine bir kitap yazmak ihtiyacı işte tam da o anda belirginleşmeye başladı.”¹ şeklindeki ifadesiyle niçin Tanpınar üzerine bir eser yazdığını dile getirir.

“Zihniyet” başlıklı ilk bölümün alt başlıklarından “Sosyoloji mi, Zihniyet Hermeneotiği mi?” başlıklı bölümde yazar, Türkiye’nin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşulları, Türk modernleşmesini ele almakta ve bunu yaparken de Batı toplumlarının içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve felsefi koşullarla karşılaştırmaya gitmektedir. Ayrıca yazar, sosyal bilim kavramının yerini irdeleyip bireyin ve toplumun zihniyeti hakkında bil-

gi vermekte, bunların dışında zihniyet kavramının çeşitli tanımlarını yapmaktadır.

“Kimlikten Kişiliğe: Dergâh mı YKY mi?” alt başlıklı bölümde yazar; Tanpınar’ın eserlerinin iki farklı dünya görüşüne sahip yayınevlerinden çıkıyor olmasının çok küçük bir detay gibi gözüktüğünü fakat zihniyet hermeneotiği için bizlere inanılmaz imkânlar sağladığını vurgulamaktadır. Tanpınar’ın eserlerinin farklı bakış açılarına sahip yayınevleri tarafından basılıyor olmasının Tanpınar okurunun profilini yavaş yavaş değiştirmeye başladığından, buna koşut olarak Tanpınar’ın toplumsal anlamını da değiştirdiğinden bahsetmektedir. Ayrıca basımı yapılan metinlerin toplumsal anlamını metnin kendisinin dışında metni yayımlayan yayınevlerinin adı ve kimliğinin belirliyor olmasının; eserlerin yalnızca yayınevlerinin zihniyet dünyası içerisinde değerlendirilmesine ve okurun da bu zihniyet dünyası üzerinden esere yaklaşmasına yol açtığını vurgulayıp bunun bir nevi “kişiliksizleşme” olduğu kanısına varmaktadır.

“Şahsiyet” ana başlıklı ikinci bölümün ilk alt başlığı “Modernizm Meselesi”nde ‘modernlik’ ve Batı’da ortaya çıkmış avangard sanat akımlarının genel bir adı olan ‘modernizm’i ele almaktadır. Yazar, Adorno’nun terimleriyle bu iki kavram (*modernlik*, *modernizm*) arasında içkin (*immanent*)lik ve aşkın (*transcendent*)lik anlamında bir bağ olabileceğini belirtmekle birlikte temelde farklı terimler oldukları yorumuna varmaktadır. Bunun dışında tek bir Batı’dan bahsedilemeyeceği gibi, tek bir modernlikten ve modernleşmeden de bahsedilemeyeceğini belirtmekte, Tanpınar’ın Türk modernitesi ve modernleşmesi içerisindeki konumuna değinmektedir.

“Ustadan Çırağa” alt başlıklı bölümde Yahya Kemal’in, Tanpınar’ın genel olarak yaşamında ve sanat hayatında ne denli önemli bir etkiye sahip olduğundan bahsedilmektedir. Tanpınar’ın Yahya Kemal’i bir baba, bir hoca olarak gördüğü ifade edildikten sonra, bu iki büyük sanatçının hayatlarındaki paralelliklere dikkat çekilmektedir.

Yahya Kemal ile Tanpınar arasındaki ilişkinin bir usta-çırak ilişkisi olduğundan bahsedilip “*Türkiye deneyiminde klasisizm ile modernizmin, kurucu olanla yıkıcı olanın birbirlerine ne kadar yakın olabileceğinin kanıtı*” (s. 62) olabileceğine vurguda bulunmaktadır.

“Benjamin’den Tanpınar’a” alt başlıklı üçüncü bölümde, Tanpınar ile Benjamin arasındaki sanatsal ilişkiye değinilmektedir. Örneğin yazar, Tanpınar’ın *Beş Şehir*’i ile Benjamin’in *Pasajlar*’ını birlikte okuduğunu belirtmektedir. Bunun dışında iki sanatçının deneyime ayrıca bir önem atfetmeleri bağlamında kategorik olana yüz vermemeleri ve her ikisinin saf, gerçekçi ve doğru tecrübelerin peşinde olmaları anlamında bir paralellik sergilediklerine ilişkin ifadeler yer almaktadır.

“Fikriyat” ana başlıklı üçüncü bölümün bir alt başlığı olan “Bergson ve Bergsonculuk” adlı bölümde yazar, Tanpınar’ın Bergson’dan etkilenme durumuna dikkatleri çekmektedir. Bergson’un ‘*sezgi*’ ve ‘*süre* (durée)’ kavramlarına kısaca değinip Tanpınar’ın özellikle şiir sanatı içerisinde Bergson’un süre (durée) kuramından çokça etkilendiğini belirterek Tanpınar’ı sürenin şairi olarak nitelendirmektedir. Yazar tüm bunlara paralel olarak Bergson’un sezgi kavramına ve hafızaya karşı bakışına değinip Türk modernleşmesi içerisindeki yerine, Türk aydınlarını etkileme gücüne dair yorumlarda bulunmaktadır.

“Hafızadan Tarihe, Tarihten Hafızaya” alt başlıklı bölümde yazar tarih yazma olgusuna çeşitli yaklaşımlar sunarak tarih yazmanın ne olduğu, kimlerin tahinin yazıldığı ve yazılmadığı konusunda çeşitli çıkarımlarda bulunmaktadır. Yazar, eserlerinden alıntılıdığı pasajlarla Tanpınar’ın; tarihe, zamana ve bu olguların insanla kesiştiği noktalara ilişkin fikirlerine yer vermekle birlikte, çalışmada geçen ifadeyle Tanpınar’ın “tarih yazımı”yla pek bir derdinin olmadığı kanısına varmaktadır.

“Muhafazakârlık mı Rönesans mı?” alt başlıklı son bölümde yazar, Tanpınar’ın zihniyetinde geçmişin iyi ve güzel şeyleri barın-

dırdığını, geçmişe daha çok ‘değer’ler üzerinden baktığını ve değerlerin kesiştiği ‘gelenek’ kavramının ise Tanpınar tarafından olumsuz bir anlamda kullanılmadığını vurgulamaktadır. Yazar gelenek kavramına ayrıca bir yaklaşım sergilemekte; gelenekten ne anladığımız ve gelenekten ne anlamamız gerektiği konusunda bizlere bilgi vermektedir.

“Cemiyet” ana başlıklı dördüncü bölümün alt başlığı olan “Doğu mu, Batı mı?” adlı bölümde yazar, Tanpınar’ın yıllardır süregelen Doğu-Batı tartışması içerisindeki yerini irdelemektedir. Bunun dışında Doğu-Batı olgularının sosyolojik ve felsefi boyutlarına inerek bu olgulara bağlı civilisation (*medeniyet*), oryantalizm gibi kavramları açmıyarak bizlere yeni bakış açıları sunmaktadır. Ayrıca yazar Doğu-Batı karşılaşmasını modern olma düzeyine indirgemiş, bu anlamda da Doğu’nun ve Batı’nın modernleşme konusunda farklı yollar izledikleri çıkarımına varmıştır.

“Gelenek mi, Çağdaşlık mı?” alt başlıklı bölümde modernleşmemizde büyük katkısı olan Ahmet Vefik Paşa’dan mimarimizdeki çeşitli açmazlara, sosyo-ekonomik koşulların ürünü olan ve belli bir popüleriteye sahip çeşitli mekânların ülkemizdeki ve dünyadaki yerinden yabancılaşma ve özenti toplumu olmanın doğurduğu bunalımlara kadar çeşitli meselelere değinilmektedir. Ayrıca yazar, Tanpınar’ın Doğu-Batı olgusuna sentezci bir pencereden bakmadığını, onun bir Batıcı da olmadığını belirttiğinden sonra Tanpınar’ın Batılı bir modern olduğu konusunda bizlere fikirler sunmaktadır. Devamında son derece ilginç, farklı mesele ve olgulardan örnekler vererek “Gelenek mi, Çağdaşlık mı?” sorularına cevaplar aramaktadır.

“Modernleşmeden Modernliğe” bölümünde yazar, öncelikle modernleşmenin modern olana verilen bir tepki olduğunu be-

lirtmektedir. Ek olarak modernlik ve modernleşme kavramlarını kendi içinde karşılaştırma yoluna gitmektedir. Devamında Osmanlı-Türkiye modernleşmesine dair yorumlarda bulunmakta, bizim modernleşmemizin hiyerarşik, seçkin bir modernleşme olmakla birlikte siyasal bir proje olduğunu vurgulayıp modernleşmenin Batı’da çok daha farklı ve tamamen toplumsal sürecin bir ürünü olduğuna değinmektedir. Yazar, modernleşme bağlamında Tanpınar’ın çok farklı bir yerde durduğunu, modernleşmeye gündelik hayat üzerinden; değerler, zihniyetler üzerinden; makro yerine mikro üzerinden, ‘kişisel’ olan üzerinden yaklaştığını ifade etmektedir.

“Nihayet” başlıklı son bölümde yazar, Türkiye’nin modernleşmeden modernliğe doğru geçişin krizlerini yaşadığından, modernleşmenin ve modernliğin farklı süreçlerin ürünü olduğuna; Türkiye’nin son yıllardaki siyasal gelişmelerinden, kavramların tarihselliğine; Tanpınar’ın modernlik arayışlarından bizim -bir anlamda- onun rehberliğinde modernleşmemize ve modern olma sürecimize dair birçok farklı noktaya değinmektedir.

Sonuç olarak yazarın da belirttiği gibi Tanpınar ile ilgili bir kitap yazma niyetinin aslında Türkiye ile ilgili bir kitap yazmakla sonuçlandığını söyleyebiliriz. Zira yazar, hacim olarak küçük fakat içindekiler, anlatıkları, değindikleri, düşündükleri bağlamında son derece dolu olan bu çalışmada alışlagelen Tanpınar çalışmalarının dışında bir ürün ortaya koyarak bizlere, çeşitli kavramlara farklı açılardan bakabilmenin yollarını göstermektedir. Özelde Ahmet Hamdi Tanpınar’ı çıkış noktası olarak belirleyen bu eser; onu “Tanpınar” yapan Türkiye şartlarını da ele alması dolayısıyla farklı yerde duran özel bir çalışma niteliği kazanmıştır.

*Emir Ali Çevirme**

* Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezunu.